

Те, що вкорінює нас у культурі

ІРИНА ПУСТИННИКОВА

28 ЛЮТОГО 2025

Війна вчить бути стриманими. Пам'ятаю, якими безгомінними були торгові зали великих супермаркетів три роки тому: з них зникли не лише певні продукти, а й фонові музика. Пам'ятаю гробову тишу в маршрутках. Люди, чий життя раптом розділилося на до і після війни, цензурували себе — навіть вічних чужих «Альо, що робиш?» по телефону в автобусах тоді поменшало. Цьому ніхто не вчив, про це українців ніхто не просив: психіка всіх під вагою великої війни ніби дала сигнал стихитися, не галасувати, забути про сміх, забути про музику.

Повітряна куля над Кам'янцем-Подільським. Фото Ірини Пустиннікової

Музика. Усе погане пам'ять відмовляється каталогізувати, але пам'ятаю, що довгих пів року я не могла чути музику. Навіть удома, навіть тихо, навіть щось із Сібеліуса, навіть «O voto tremendo» Моцарта (послухайте — «Ідоменея» в нас мало знають, а дарма).

Потім звуки почали потрохи повертатись у наше тилове життя. У супермаркетах знову лунають тихі мелодії, діти на вулицях регочуть, не стримуючись, молодь безцеремонно слухає своїх фаворитів на всю околицю. «Альо, що робиш?» теж давно на місці — у кожній маршрутці. Бо жодна психіка не витримає років самоцензурування від музики, спілкування, зрештою, від радості. Чорною гранітною плитою нині придавлені тільки масові заходи: маланки, фестивалі, гучні вечірки.

І якщо з останніми так і має бути (все-таки навколо стільки людей у жалобі), то з культурними заходами на паузі країна багато втрачає. Поліція скорботи, вічні плакальники із соцмереж шуліками накидаються на будь-які описи культурних подій із прогнозованими «Не на часі». Озираючись на натовп неначасників, організатори середньовічних ярмарків чи театральних фестивалів і самі замовкають.

Малювання муралу під час фестивалю «Respublica». Фото Ірини Пустиннікової

Я суджу про це по своєму місту: у двохтисячних Кам'янець-Подільський мав амбіції стати

фестивальною столицею України. Такого масштабу сягнути не вийшло, але регіональну славу наші фестивалі таки мали. «Terra Heroica», міжнародне реконструкторське дійство, присвячене подільським подіям XVII століття, було найбільшим у Європі фестивалем саме з цього періоду. Сотні реконструкторів, кіннота, паради та муштра — куди до масштабів «Terra Heroica» тоді було фестивалеві «Battle of Grolle» у нідерландському місті Грунло... Обидва заходи стартували одночасно — у жовтні 2005 року. В 2017-му до Нідерландів прибуло 1600 реконструкторів із 15 країн, а побачити відтворення битви та поблукати старим містом приїхало 40 000 туристів. А от «Schola Militaria», правонаступниця «Terra Heroica» зникла з фестивальних афіш із початком війни у 2014 році. Потім ненадовго відродилася, та зараз зовсім канула в Лету. Організатор фестивалю Олександр Заремба і багато його соратників за військово-історичним клубом давно в ЗСУ. У такий час не до іграшкових воєн.

Фестиваль «Schola Militaria». Фото Ірини Пустиннікової

Повітроплавні фієсти навесні та восени збирали в Кам'янці екіпажі повітряних куль з України, Молдови, Литви — і найпросунутіші фотошколи країни привозили студентів сюди на пленери. Кольорові кулі в ранковому небі над фортецею справді мали неймовірний вигляд. Кам'янець тоді належав до небагатьох міст країни, над яким були дозволені польоти теплових аеростатів. Із початком повномасштабного вторгнення семеро з восьми кам'янецьких пілотів-балуністів стали до лав ЗСУ. Кам'янецьке небо давно не бачило повітряних куль: їх підйоми, як і польоти квадрокоптерів, заборонені на час військового стану. І навіть якщо війна закінчиться невдовзі, українським повітроплавцям довго доведеться відновлювати ліцензії та пілотські навички.

Повітряні кулі над Кам'янцем-Подільським. Фото Ірини Пустиннікової

Грандіозний фестиваль вуличного мистецтва «Respublica», котрий залишив на стінах міста десятки муралів художників як з України, так і з-за кордону, мігрував із провінційного Кам'янця до Хмельницького, а потім і взагалі затих. Його ідейні рушії — Андрій Зоїн і Аліна Олійник — зараз займаються на Дністрі реабілітацією військових, що повернулися з війни.

Трохи краще почуваються фестивалі-ярмарки середньовічної культури й танцювальні дитячі події: вони відбуваються, хоч і не можуть похвалитися багатотисячними натовпами глядачів. Та ведучий фестивалів «Grand-fest» Олексій Шеремета й один із керівників дитячого хореографічного колективу Микола Томайчук вже ніколи не вийдуть на сцену: віддали життя за волю України.

Утім, потік туристів у Кам'янці не мілішає. Люди хочуть бачити не лише архітектуру, а й якісь активності. Тим більш, історичні фестивалі — реально дієва складова патріотичного виховання. Ми найкраще запам'ятовуємо те, що нас зачаровує, дивує. Ностальгія охоплює за історичними пікніками на території фортеці, де всіх охочих вчили фарбувати тканину, виготовляти глиняний посуд чи готувати хліб за давніми рецептами — та жодна душа в місті не знає, коли

відродяться подібні заходи.

Історичний пікнік у Кам'янці-Подільському. Фото Ірини Пустиннікової

Дещо подібною до кам'янецької була ситуація на сусідній Буковині. Цей край зберіг найбільше автентичних язичницьких маланок — переберійних зимових дійств, у котрих перемішалися звичаї цього прикордонного краю. Від українських маланок з водінням кози тут була лише назва. Переберії всотали у себе й типові для молдаван вітання-уратури, і характерні для румунів бої ведмедів, і залишену у спадок від німців-колоністів, котрих колись в цих краях було чимало, звичку робити ведмежі костюми з соломи та очерету. Навіть відгуки давнього фракійського культу коня досі живуть у буковинських маланках.

Хоча до повномасштабного вторгнення маланкували десятки буковинських сіл, молодь долучалася до переберій дедалі менш охоче. Телефонна революція потроху вбивала маланку. Коли джерело серотоніну завжди поруч, у твоїй кишені, є менше стимулів збиратися з ровесниками, мудрувати над костюмами, а в потрібну ніч обходити все село від хати до хати, співаючи та перетанцюючи. Після повномасштабного вторгнення маланки зааніміли — як і

вся країна. Сусіднє Прикарпаття, втім, ще збирало маланкуваннями на пікапи для військових, а Буковина мовчала. Це була вказівка влади — і вона дивувала: маланку не змогли зупинити ні дві світові війни, ні радянська влада, ні ковід, зате зумів страх перед поліцією скорботи й неначасниками.

Та маланка — частина буковинської ментальності. Попри офіційну заборону, деякі населені пункти влаштовували нічні таємні маланки. Я була на одній такій — у Красноільську, у січні 2024 року. Без скупчень народу на центральних вулицях, без фото, лише вночі від хати до хати — так, як і було колись задумано.

Ситуація змінилася в грудні 2024-го: тоді в селі Мамаївці під Чернівцями зі владою поспілкувалися ветерани разом із волонтером та організатором місцевої маланки Сергієм Воронюком. Зненацька виявилось, що хлопцям, які повернулися з фронту, потрібна маланка. Потрібна радість. Потрібен ритуал, котрий був тут завжди. Коли Сергій приходив сам, влада йому відмовила — а от ветеранам уже не змогла. 31 грудня 2024 року, вперше за оновленим церковним календарем, Мамаївці відмаланкували — для своїх героїв. Усі зібрані кошти пішли на потреби ЗСУ.

А ще через два тижні військові, що проходили реабілітацію за програмою Чернівецької ОВА «Мандротерапія», забажали побачити й найзнаменитішу в краї Красну маланку в Красноільську. Крім воїнів, подивитися на звичай приїхали ще й співачки Джамала і Віра Брежнева. Раптом та сама ОВА, котра за два роки до цього наклала вето на маланки, зрозуміла, що наші звичаї — наше багатство: вони можуть стати базою для туризму у віддалених селах та щонайменше відволікти поранені душі від буденних тривог.

Відмаланкували цього року і в селі Горбова колишнього Герцаївського району. Тут дійство завжди складалося з двох частин: власне автентичного ритуалу з «кониками» — і масштабної переберії, коли вулицями села їздили велетенські платформи з троянськими конями, драконами чи океанськими лайнерами. Цього року була лише традиційна частина: веселощі з музикою, котрі завжди супроводжують платформи, зараз недоречні.

Фестивальна платформа в селі Горбова. Фото Ірини
Пустиннікової

Фестивальна платформа в селі Пон-Сен-Мартен.
Фото Ірини Пустиннікової

Я багато років подорожую селами Європи, відшукуючи витоки їхніх — і наших — зимових ритуалів. І цього березня мала нагоду опинитись у селі Пон-Сен-Мартен у віддаленому італійському регіоні Аоста. Тут тиждень святкували історичний карнавал: із парадами, шоу дронів та пригощанням населення вареною квасолею. Пон-Сен-Мартен здався мені багато в чому близнюком нашої Горбової: тут теж ритуал має традиційну та переберійну складову, тут теж вулицями їздять кумедні рухомі платформи. Навіть за населенням вони не дуже відрізняються: у Горбовій майже три тисячі мешканців, у Пон-Сен-Мартені — майже чотири. І блиск в очах — той самий. Я бачила, як пишаються своїм карнавалом італійці. Я бачила, як пишаються своїм дієм горбівчани. Із цієї гордості й виростає потім патріотизм. Ця гордість проростає в землю міцним корінням, котре прив'язує нас до нашої культури. Ця гордість була в такому дефіциті останні десятиліття в Україні. Вона так сильно нам потрібна. І головне — не задушити її паростки заборонами та озиранням на неначасників.

ІРИНА ПУСТИННІКОВА

28 ЛЮТОГО 2025

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in
/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**